

ADAM ZAMOYSKI

Napoleon

De man achter de mythe

UITGEVERIJ BALANS

Inhoud

Voorwoord	13
1. Een messias tegen wil en dank	19
2. Dromen op een eiland	29
3. Soldaat in de dop	43
4. Vrijheid	57
5. Corsica	69
6. Frankrijk of Corsica	82
7. De jakobijn	94
8. Kalverliefdes	108
9. Generaal Vendémiaire	128
10. Italië	144
11. Lodi	159
12. Overwinning en legende	177
13. Heer en meester van Italië	199
14. De lokroep van het oosten	218
15. Egypte	235
16. De pest	251
17. De redder	265
18. Mist	283
19. De consul	298
20. Consolideren	316
21. Marengo	337
22. Caesar	354
23. Vrede	372

24.	De bevrijder van Europa	390
25.	Zijne consulaire majesteit	409
26.	Naar een keizerrijk	424
27.	Napoleon I	441
28.	Austerlitz	463
29.	Keizer van het Westen	482
30.	Heer en meester van Europa	498
31.	De zonnekeizer	518
32.	Keizer van het Oosten	539
33.	De tol van de macht	562
34.	Apotheose	585
35.	Hoogtepunt	603
36.	Oogverblindende macht	625
37.	De Rubicon	640
38.	Nemesis	659
39.	Holle overwinningen	681
40.	Laatste kans	701
41.	De gewonde leeuw	722
42.	Afwijzing	741
43.	De vogelvrijverklaarde	761
44.	Een doornenkroon	786
	Noten	811
	Bibliografie	841
	Register	862

Dromen op een eiland

De man die alles had was geboren in een weinig beduidende familie op een van de armste plekken van Europa, het eiland Corsica. Het eiland had een geheel eigen karakter. Het was nooit een onafhankelijke politieke eenheid geweest, maar ook nooit volledig een provincie of kolonie van een andere staat. Corsica was altijd een wereld op zich geweest.

In de late middeleeuwen vestigde de republiek Genua bases bij de ankerplaatsen Bastia op de noordoostkust en Ajaccio in het zuidwesten. Daarmee wilde ze haar scheepvaartroutes beschermen en verhinderen dat andere staten er gebruik van konden maken. Genua stationeerde er soldaten, grotendeels verarmde edellieden van het Italiaanse vasteland, en breidde geleidelijk zijn heerschappij over de rest van het eiland uit. Het bergachtige binnenland was economisch gezien echter nauwelijks interessant, en hoewel de Genovezen erin doordrongen om opstanden neer te slaan en waar mogelijk belastingen te innen, bleken ze niet in staat de wilde Corsicanen te overheersen en lieten hen grotendeels met rust. Ze namen niet eens de moeite het binnenland in kaart te brengen.

De inheemse bevolking behield haar tradities en leefde op een dieet van kastanjes (waarvan zelfs het plaatselijke brood was gemaakt), kaas, uien, fruit en af en toe een stukje geiten- of varkensvlees, weggespoeld met plaatselijke wijn. De Corsicanen kleedden zich in zelfgemaakte bruine kleren en spraken hun eigen Italiaanse dialect. Ze hadden voortdurend ruzie met de bewoners van de havensteden over allerlei kwesties, zoals de weiderechten. Ze beschouwden zichzelf als

superieur en trouwden onder elkaar of vonden een huwelijkspartner op het Italiaanse vasteland. Na verloop van tijd trokken ze als vanzelf echter weer naar het binnenland en namen de daar bestaande leefwijze over.

Het was een prefeodale samenleving. De meeste mensen bezaten minimaal een lapje grond, en hoewel enkele families een adellijke status ambieerden, waren de verschillen in rijkdom niet groot. Zelfs de armste families hadden een gevoel van trots en waren overtuigd van de waardigheid en de waarde van hun 'huis'. Het was ook een fundamenteel heidense samenleving, waarin het christendom een stoofpot van oude mythen en atavismen met een dun, maar hardnekkig laagje toedekte. Een rotsvast geloof in het noodlot onderdrukte de christelijke visie van verlossing.

Aangezien er nauwelijks munten in omloop waren, was er een uitgebreid systeem van ruilhandel ontstaan. Dat had geleid tot een ingewikkeld web van gunsten die werden verleend en verwacht, van rechten die werden vastgelegd of herzien, van vaak stilzwijgende afspraken en een overdaad aan processen. Elke gewelddaad kon een vendetta uitlokken, waaraan haast niet te ontkomen viel, aangezien in zo'n klein gebied niets voor lange tijd geheim kon blijven. Door een gebrek aan land werden grondgebieden verdeeld en onderverdeeld, verhandeld en met ingewikkelde annuleringsclausules bezwaard. Het was ook de belangrijkste reden om te trouwen. En dat gold ook voor de vader van generaal Bonaparte, Carlo Maria Buonaparte.

Toen zijn zoon aan de macht kwam, begonnen genealogen, pluimstrijkers en fortuinzoekers zijn afstamming uit te pluizen en allerlei stambomen te bedenken, die hem koppelden aan Romeinse keizers, Welfische koningen en zelfs de Man met het IJzeren Masker. De enige onbetwistbare feiten met betrekking tot zijn afkomst zijn dat hij afstamde van ene Gabriele Buonaparte, die in de zestiende eeuw het prachtigste herenhuis in Ajaccio bezat. Dat bestond uit twee kamers en een keuken boven een winkel en een magazijn, en had een kleine tuin met een moerbeiboom.

Waar Gabriele vandaan kwam blijft onzeker. De overtuigendste hypothese verbindt hem met een lagere adellijke familie met dezelfde

naam uit het stadje Sarzana op de grens van Toscane en Ligurië. Sommige leden van deze familie waren in dienst van de Genovezen getreden en naar Corsica gestuurd. Uit recent DNA-onderzoek is gebleken dat de Corsicaanse Buonapartes tot de bevolkingsgroep E behoorden, die voornamelijk wordt aangetroffen in Noord-Afrika, op Sicilië en vooral in de Levant. Dit sluit een relatie met Ligurië niet uit, aangezien mensen uit die gebieden in de loop der eeuwen ook naar de kusten van Italië en Corsica zijn uitgezworven.¹

Gabrieles zoon Geronimo was zo voornaam dat men hem in 1572 als afgevaardigde van Ajaccio naar Genua stuurde. Via zijn huwelijk verwierf hij een huis in Ajaccio en kon hij een laaggelegen stuk grond buiten de stad pachten, de Salines genaamd. Ook zijn afstammelingen wisten goede huwelijken te sluiten binnen de kring van plaatselijke notabelen. Omdat de familie haar dochters echter bruidschatten moest meegeven, raakten haar bezittingen versnipperd. Sebastiano Buonaparte, geboren in 1683, moest dan ook beneden zijn stand trouwen met een meisje uit het in het binnenland gelegen dorpje Bocognano, klaarblijkelijk vanwege de twee lapjes grond in de heuvels en de negentig schapen die ze als bruidsschat meenam. Zij schonk hem vijf kinderen: een meisje, Paola Maria, en vier jongens, Giuseppe Maria, Napoleone, Sebastiano en Luciano.

Door alle bruidschatten die moesten worden opgebracht, was het familiebezit versnipperd geraakt, en de zeven leden van het gezin woonden opeengepakt op de veertig vierkante meter die hun nog restte. Het gebouw was zo vervallen dat een militaire inkwartieringscommissie het uitsluitend geschikt achtte voor soldaten uit de laagste rangen. Hoewel de Buonapartes nog steeds gerekend werden tot de *anziani*, de notabelen van Ajaccio, was hun levensstijl allesbehalve adellijk. Een lapje grond leverde groente op en hun wijngaarden produceerden wijn voor eigen gebruik en nog wat extra om te verkopen of te ruilen tegen olie en meel; hun kudden produceerden af en toe vlees voor eigen consumptie en leverden wat geld op.

Luciano was de intelligentste van het stel en werd priester. Hij kocht andere familieleden uit en liet een trap in het huis plaatsen. Zijn neefje, Giuseppe's zoon Carlo Maria, geboren in 1746, was ook van plan

het familiefortuin opnieuw op te bouwen. Zijn sociale ambities zouden een enorm effect op de historie van Europa hebben.²

De geschiedenis begon langzaam belangstelling voor Corsica te krijgen. De corrupte inefficiëntie van de Genovese overheersers had in 1729 tot een opstand op het eiland geleid. Het leger sloeg de opstand neer, maar in het binnenland bleef het onrustig. In 1735 riepen drie 'generaals van de Corsicaanse natie' in Corte in het binnenland een volksvergadering bijeen, de *consulta*, en riepen de onafhankelijkheid uit. Daarmee wonnen ze de sympathie van velen uit Europa. Een van de dominante thema's in de literatuur van de verlichting was die van de edele wilde, en Corsica leek te voldoen aan het ideaal van een samenleving die niet verpest was door de vermeend corrupte christelijke cultuur van Europa. In 1736 landde de Duitse baron Theodor von Neuhoff op Corsica met wapens en hulp voor de rebellen. Hij riep zichzelf uit tot koning van de Corsicanen en begon het eiland volgens de heersende idealen te ontwikkelen. Genua vroeg Frankrijk om militaire steun, waarop de opstandelingen moesten vluchten. Theodor vestigde zich in Londen, waar hij in 1756 volkomen bankroet overleed. Zijn visie stierf echter niet met hem.³

In 1755 was Pasquale Paoli, de zoon van een van de drie 'generaals van de Corsicaanse natie', uit zijn ballingsoord Napels teruggekeerd en had een Corsicaanse republiek uitgeroepen. Paoli, geboren in 1725, was pas elf jaar oud geweest toen Theodor hem zijn visie voor het eiland had uiteengezet. En die had hem tijdens heel zijn ballingschap niet meer losgelaten. Hij presenteerde zich als de generaal van de natie en probeerde in de dertien jaar daarna een ideale moderne staat te stichten, compleet met een grondwet, instituties en een universiteit. Zijn charisma verzekerde hem van de liefde van de meeste Corsicanen, die hem toegewijd dienden en hem betitelden als hun *babbo*, hun vader. Hij verwierf de bewondering van verlichte Europese beroemdheden, zoals Voltaire en Rousseau. De Britse reiziger James Boswell bezocht hem in 1765 en beschreef zijn ervaringen in een boek dat een bestseller zou blijken. Ook dat zou Paoli's reputatie verder versterken.⁴

Terwijl Paoli vanuit het minuscule bergstadje Corte midden op het eiland de Corsicaanse natie bestuurde, bleven kuststeden in handen

van de Genovezen, die de Fransen tweemaal om militaire hulp hadden gevraagd om hun greep op het eiland te behouden. De Fransen beperkten zich eerst tot de bezetting van de havensteden en de omliggende gebieden, maar het was niet waarschijnlijk dat Frankrijk het bestaan van een utopische republiek voor zijn deur lange tijd zou gedogen. Verstandige Corsicanen dekten zich dan ook in.

Op 2 juni 1764, een jaar na de dood van zijn vader, trouwde de achttienjarige Carlo Buonaparte met Letizia Ramolino, die nog geen vijftien jaar oud was. Naar verluidt was zij een schoonheid, maar dat was niet de reden voor het huwelijk, dat door Carlo's oom Luciano was geregeld. De familie Ramolino stamde af van een Lombardische edelman die een paar honderd jaar eerder naar Corsica was gekomen en stond sociaal gezien hoger in aanzien dan de Buonapartes. Ze had ook betere contacten en was rijker. Letizia's bruidsschat, die bestond uit een huis in Ajaccio, enkele kamers in een ander huis, een wijngaard en een tiental hectaren land, versterkte Carlo's positie. Het huwelijk vond niet in de kerk plaats; aangezien eigendom de kern van elke echtelijke verbintenis op Corsica vormde, was het contract het belangrijkste. Het was gebruikelijk dit te tekenen in het huis van een van de partijen, waarna het pasgehuwde stel het huwelijk eventueel door een priester kon laten inzegenen.⁵

Vlak na hun huwelijk verhuisde het echtpaar naar Corte, waar Carlo's oom Napoleone zich al bij Pasquale Paoli had aangesloten. Hun eerste kind kwam dood ter wereld en hun tweede kind, een dochter die in 1767 was geboren, stierf al op jonge leeftijd. Op 7 januari 1768 kregen ze een zoon die ze Joseph Nabullion doopten. Carlo schreef zich in aan de universiteit en publiceerde later een dissertatie over het natuurrecht, wat op een zekere mate van educatieve vorming duidde.⁶

Paoli woonde in een massief gebouw, gemaakt van dezelfde donkergrijze natuursteen als in Corte voor alle andere huizen en de bestrating werd gebruikt. Hij liet meubels en stoffen uit Italië komen om in zijn ongestuvrijde woning een paar kamers te creëren waarin een staatshoofd gasten kon ontvangen. De knappe en beminnelijke Carlo raakte al snel bevriend met de generaal. Letizia was naar de lokale standdaarden een verfijnde en goed geklede dame, die vanwege haar

schoonheid en sterke persoonlijkheid samen met haar zus Geltruda Paravicini een welkom lid van Paoli's hofhouding was.

Paoli erkende tegenover Boswell dat hij een groot vertrouwen in de Voorzienigheid had. Dat, en de lof die hem vanuit verschillende delen van Europa werd toegezwaaid, had hem langzaam zelfgenoegzaam gemaakt. Hij geloofde dat de Britten hem te hulp zouden schieten als hij zou worden bedreigd. Zij hadden zich immers eerder al positief over de Corsicaanse zaak betoond en waren nu dolenthousiast over Boswells *An Account of Corsica*. Frankrijk kon echter niet accepteren dat een strategisch belangrijk eiland mogelijk in handen van een vijandige macht zou vallen. Frankrijk leed nog steeds onder het verlies van enkele kolonies aan het Verenigd Koninkrijk tijdens de pas geëindigde Zevenjarige Oorlog. De gekwetste Franse trots zou de balsem van een koloniale winst dan ook verwelkomen. Genua had Corsica opgegeven en was Frankrijk nog een hoop geld verschuldigd. In het Verdrag van Versailles van mei 1768 droeg Genua het eiland over aan Frankrijk, in afwachting van de terugbetaling van de achterstallige schuld. Franse troepen verlieten hun bases aan de kust om ook het binnenland aan het gezag van koning Lodewijk xv te onderwerpen.⁷

Paoli riep zijn manschappen onder de wapenen, maar het was een verloren zaak, hoewel de troepen uit het binnenland zich stug verzetten en de Fransen flinke verliezen toebrachten. Carlo stond aan Paoli's zijde tijdens de beslissende slag bij Ponte-Nove op 8 mei 1769, maar nam niet deel aan de strijd. Paoli zat zo'n drie kilometer verderop toen zijn mannen onder de voet werden gelopen door een superieure Franse troepenmacht onder leiding van graaf de Vaux. Paoli vluchtte over de bergen naar Porto Vecchio, waar twee Britse fregatten hem en een handvol aanhangers oppikten en in ballingschap meevoerden naar Engeland.⁸

Carlo Buonaparte was daar niet bij. Volgens de familielegende zou Paoli hem hebben gevraagd in Corsica achter te blijven, maar hoogstwaarschijnlijk heeft Carlo zelf dat besluit genomen. Het eiland was nooit volledig aan een ander regime onderworpen geweest, en voor de bewoners was familietrouw een stuk belangrijker dan loyaliteit aan welke zaak dan ook. Hoewel Carlo en zijn oom Napoleone Paoli had-

den gediend, was zijn andere oom, Luciano, in het door de Fransen bezette Ajaccio gebleven, waar hij trouw had gezworen aan de koning van Frankrijk, net als de meeste notabelen in de kuststeden. Niet gehinderd door de onafhankelijkheidsstrijd schreef Letizia haar grootvader Giuseppe Maria Pietrasanta in het door de Fransen bezette Bastia een brief met het verzoek haar balen Lyonse zijde en nieuwe jurken te sturen die geschikt waren voor een edelvrouw.⁹

‘Ik was een goede patriot en een paolist in hart en nieren zolang de nationale regering bestond,’ schreef Carlo. ‘Maar deze regering bestaat niet langer. We zijn Frans geworden. *Eviva il Re e suo governo.*’ Nadat hij zich had overgegeven aan de Vaux keerde hij terug naar Ajaccio. Op weg naar huis door de bergen verloor Carlo bijna zijn vrouw en het kind waarvan zij zwanger was doordat haar muilezel struikelde bij de lastige oversteek van de rivier de Liamone.¹⁰

Het kind kwam op de avond van 15 augustus 1769 ter wereld en werd vernoemd naar zijn oudoom Napoleone, die twee jaar daarvoor gestorven was. De naam is weliswaar niet de naam van een officiële heilige, maar hij was niet onbekend in Genua en op Corsica, waar hij soms werd gespeld als Nabullione of zelfs Lapullione. Diverse leden van de familie hadden in het verleden deze naam gedragen. Hij kon pas in juli van het volgend jaar worden gedoopt, en tegen die tijd had zijn vader zich weer een goede positie verworven.¹¹

Aangezien het beroep van jurist noodzakelijk was om onder welke regering dan ook een burgerlijk ambt te bekleden, vertrok Carlo naar Pisa om de noodzakelijke papieren te behalen. ‘Je kunt je niet voorstellen hoe gemakkelijk het is om daar de doctorstitel te krijgen,’ schreef een Franse reiziger uit die tijd over de universiteit van Pisa. ‘Iedereen daar is doctor, zelfs de kroegbazen en postbezorgers.’ Carlo flanste snel een proefschrift in elkaar waarvoor hij een doctoraat ontving, en binnen zes weken was hij terug in Ajaccio, waar werk genoeg was.¹²

Volgens een Franse volkstelling telde Ajaccio in 1770 3907 inwoners en was daarmee de tweede stad van Corsica, maar in feite was het een slaperig, stinkend dorp. Toen Balzac er meer dan een halve eeuw later op bezoek kwam, was hij verbijsterd over de ‘ongelooflijke loomheid’

die over het stadje hing, met mannen die de hele dag door wat liepen te roken. Ajaccio bestond uit een piepkleine citadel op de kaap die de haven beschermde, met daarachter een ommuurde stad met een doorsnee van niet meer dan tweehonderdvijftig meter. De stadsplattegrond was bepaald door drie straalsgewijs lopende straten, die door nog eens drie smallere straten werden doorsneden. Tussen de citadel en de stad lagen een aantrekkelijke promenade en een plein, de Olmo genaamd naar de grote olm die er stond. Binnen de muren stond de kathedraal, waarvan in 1771 het dak naar beneden was gekomen. De kerk zou pas twintig jaar later worden gerepareerd en was in de zomer onbruikbaar vanwege de stank die opsteeg vanuit de graven onder de kathedraalvloer. Tussen een reeks armzalige stadswoningen lagen een jezuïetencollege en een gouverneurswoning verstopt, en de smalle straatjes waren omzoomd door winkeltjes die hun handelswaar buiten hadden uitgesteld. De geur van vis dreef vanuit de haven de stad in en vermengde zich met de stank van de gracht van de citadel en met de meur van huiden die te drogen waren gehangen door de slagers die hun ambacht gewoon op straat uitoefenden. Buiten de stadsmuren stonden een klooster, een ziekenhuis, een kazerne en een seminarie, en langs de straat die vanuit het noorden naar de stad liep lag een groep huizen die bekendstond als de Borgo, waar de armere inwoners woonden.³

De stad stond onder controle van families als de Pontes, de Pozzo di Borgo's, de Bacciochi's en de Peraldi's, en van een oligarchie van notarissen, advocaten en geestelijken met 'adellijke' connecties, zoals de Buonapartes. Deze samenleving werd aangevuld met magistraten, rechters, officieren en andere functionarissen van de Franse regering. De huizen binnen de stadsmuren, zoals het huis van de Buonapartes, waren grotendeels onder meerdere eigenaren verdeeld, en aangezien al hun bewoners via afstamming of huwelijk met elkaar verwant waren, was het een familiale en onderling nauw met elkaar verweven bende. De juristen van Ajaccio, onder wie Carlo, konden goed leven van het gekrakeel dat ontstond naar aanleiding van de daaruit voortvloeiende ruzies over de beperkte ruimte en de schaarse hulpbronnen. Carlo zelf zou vele jaren lang verwickeld zijn in een juridische

strijd om wat gebruikte wijnmaakapparatuur en een paar lekkende vaten. In een bepaald geval vertegenwoordigde hij een klant in verband met een kwestie over een hoofddoek. Er was voldoende werk, maar Carlo verdiende er niet genoeg mee om zijn ambities te kunnen waarmaken. Op basis van zijn doctoraat kreeg hij in 1771 een kleine post bij de rechtbank van Ajaccio, maar hij wilde meer.¹⁴

Carlo liet er geen gras over groeien. Hij had eerder geprobeerd in de gunst te komen bij de Franse militaire gouverneur van het zuidwesten van het eiland, de graaf de Narbonne. Nadat hij door hem was afgepoeierd, bood hij zijn diensten aan Narbonnes superieur in Bastia aan, Charles Louis graaf de Marbeuf. Die was op zoek naar aanhangers onder de notabelen van Ajaccio, en de Buonapartes leken een goede ingang daarvoor te bieden. Hun samenwerking ontwikkelde zich zo goed dat Carlo zich zelfverzekerd genoeg voelde om Marbeuf als peetvader te vragen bij de doop van zijn zoon Napoleone op 21 juli 1771; Marbeuf ging akkoord. Uiteindelijk was hij echter verhinderd, zodat hij een Genovese patriciër en latere koninklijk luitenant in Ajaccio, Lorenzo Giubega, als zijn gevolmachtigde liet optreden. Marbeuf kwam minder dan een maand later echter alsnog naar Ajaccio vanwege de festiviteiten rondom het feest van Maria-Hemelvaart en de tweede verjaardag van de kleine Napoleone op 15 augustus. Hij was zo getroffen door de schoonheid van de moeder van het kind dat hij erop stond dat ze 's middags aan zijn arm over de Olmo zou flaneren. Nadat hij haar had thuisgebracht, bleef hij tot een uur 's nachts zitten. Carlo's ambities namen almaar toe.¹⁵

Frankrijk was in Corsica geïnteresseerd vanwege het strategisch belang en het economisch potentieel van het eiland. Het kreeg de status van semiautonome provincie binnen het koninkrijk, en de Franse autoriteiten begonnen het te reorganiseren. Dankzij een onderzoek kregen ze inzicht in het typische karakter van de Corsicaanse samenleving, met haar uitgebreide pachtstelsel en haar talrijke jacht-, verzamelen- en visrechten en -verplichtingen. Deze zouden een rationalisering echter in de weg staan. Bovendien zou het egalitarisme dat Boswell en Rousseau zo had betoverd niet alleen de vooruitgang tegenhouden, maar ook de instelling van een hiërarchie verhinderen

die noodzakelijk was om politieke controle over het eiland uit te oefenen. Een van de eerste daden van het nieuwe Franse regime was dit te corrigeren door de prominentste families als adellijk te erkennen. Grotendeels dankzij de verdiensten van Carlo en de charmes van zijn vrouw werden ook de Buonapartes in de adelstand verheven. 'Het nieuws heeft Ajaccio met verbijstering geslagen en van jaloezie vervuld,' schreef Carlo aan de grootvader van zijn vrouw.¹⁶

De connectie met Marbeuf was van grote waarde. In 1772 werd Carlo gekozen als afgevaardigde van Ajaccio in de pas opgerichte Assemblée van Corsicaanse Staten. Dat lukte echter pas nadat de verkiezingsoverwinning van zijn rivaal door ingrijpen van Marbeuf nietig was verklaard. De directe tussenskomst van de gouverneur in een andere kwestie hielp een langdurige gerechtelijke strijd te beslechten tussen de Buonapartes en hun neven van de Ornano's. Het ging om een bruidsschat waartoe een belangrijk deel van het huis waarin ze woonden behoorde.

In de loop der jaren zou Carlo via enkele overnames, ruiltransacties en rechtszaken zijn bezit uitbreiden tegen een achtergrond van lopende ruzies tussen de diverse leden van de familie over het gebruik van het trappenhuis en andere gemeenschappelijke ruimten. Af en toe leidden de ruzies zelfs tot geweld, en onvermijdelijk eindigde de hele kwestie in de rechtszaal, waar het feit dat Carlo de steun van Marbeuf had meetelde.¹⁷

De groei van Carlo's fortuin en de belangstelling van de gouverneur voor Letizia zorgden voor scheve ogen en gaven aanleiding tot roddels. Marbeuf, een weduwnaar, had een officiële minnares in Bastia, ene madame Varese. Over welke charmes zij ook mocht hebben beschikt, zij had met vijftig jaar haar beste tijd gehad, terwijl Letizia nog jong was. Het is moeilijk een andere dan een amoureuze reden aan te voeren voor het feit dat hij tijd wilde doorbrengen met een ongeschoolde vrouw die veertig jaar jonger was dan hij, en uit alles blijkt dat hij stapelverliefd op Letizia was. Er zijn geen bewijzen dat hun relatie seksueel van aard was, maar alom geloofde men dat zij minnaars waren en dat haar volgende kind, Louis, geboren in 1778, van hem was.¹⁸

Letizia zou in totaal dertien kinderen baren, van wie er drie op jonge leeftijd overleden en twee bij de geboorte. Het eerste overlevende kind was Joseph, geboren in 1768, de volgende Napoleone, geboren in 1769. Aangezien zijn moeder niet in staat was hem te voeden kreeg hij een min, Camilla Carbon Ilari, die zo dol op hem werd dat ze haar eigen zoon verwaarloosde. Napoleone en zijn oudere broer, die als doopnaam Joseph had, maar door het leven ging als Giuseppe, werden ook verwend door hun vader en hun grootmoeder Saveria Paravicini, die binnen de familie bekendstond als Minanna. De kinderen werden echter streng onder de knoet gehouden door Letizia. De sterke, dappere en karaktervolle Letizia was gezegend met een gezond verstand. In tegenstelling tot de rest van haar familie was ze vroom; ze ging vrijwel alleen de deur uit om naar de kerk te gaan. Ze was ook een strenge moeder, die klappen uitdeelde aan al haar kinderen en Napoleone ooit een pak slaag had gegeven dat hem tot het einde van zijn leven zou heugen. Ze oefende een sterke invloed op hem uit, en later zei hij dat hij alles aan haar te danken had.¹⁹

Uit niets blijkt dat Napoleone ooit naar school is gegaan, maar volgens zijn moeder heeft hij lessen gevolgd op een meisjesschool. Vermoedelijk heeft de plaatselijke priester, de eerwaarde Recco, hem thuis lezen geleerd, waarschijnlijk in het Latijn en niet in het plaatselijke dialect dat ze allemaal spraken. Zijn oudoom Luciano, die in feite het hoofd van de familie was, moet andere leraren hebben gevonden, aangezien Napoleone al vanaf zeer jonge leeftijd een bijna obsessieve belangstelling en opmerkelijke aanleg voor wiskunde aan de dag legde.²⁰

Waarschijnlijk heeft hij een vrolijke jeugd gehad, die hij grotendeels heeft doorgebracht op straat, spelend met andere kinderen uit de familie. De zomers bracht hij door in de heuvels bij Bocognano. Het gezin dijde uit, met in 1775 de geboorte van een jongen, Luciano, en in 1777 de geboorte van een meisje, het vierde dat Maria-Anna werd gedoopt en het eerste dat zou overleven. Hoewel we de meeste anekdotes die door vroegere biografen zijn verzameld niet serieus hoeven te nemen omdat ze zijn 'herverteld' onder de suggestieve invloed van het latere levenspad van de jongen, mogen we één ervan voor waar

aannemen. Vol bewondering vertelde zijn moeder later dat Napoleone van al haar kinderen 'het meest onverschrokken' was geweest. Hij kon zelfs een agressieve ruziezoeker zijn, die het vaak met zijn oudere broer aan de stok had.²¹

Hij was omringd door geweld, aangezien een groot deel van de bevolking bleef vasthouden aan haar wetteloos gedrag. Om de laatste restjes van verzet en het ingewortelde banditisme de nek om te draaien pasten de Fransen de wreedste maatregelen toe. Mobiele colonnes doorkruisten het platteland en verbrandden de huizen en gewassen van vermeende rebellen en slachtten hun kudden af. Ze radbraakten hen en hingen de lichamen als waarschuwing langs openbare wegen op. Het kan niet anders dan dat de vijfjarige jongen die ook heeft gezien.

Wat hij daarvan ook gevonden heeft, Carlo had het lot van zijn gezin verbonden aan het Franse regime en de vertegenwoordiging ervan op Corsica. Dat de mensen dachten dat zijn vrouw hem bedroog, was een kleine prijs voor de voordelen die Marbeufs welgezindheid hem opleverde. Want daarvan profiteerde hij bij vrijwel elke sport op de sociale ladder die hij hoger steeg. Terwijl Luciano elke stuiver spaarde en letterlijk op zijn geldzakken sliep, strooide Carlo kwistig met geld in het rond en kocht mooie kleren om de schijn hoog te houden wanneer hij naar de assemblee in Bastia of naar andere officiële gelegenheden ging. Nadat hij officieel als Corsicaans edelman was erkend, was hij vastbesloten zich een plaats in de Franse adel te verwerven. Alleen dat opende immers de deur naar een carrière in het koninkrijk. Hij besloot dat zijn oudste zoon Joseph zou toetreden tot de kerk en Napoleone tot het leger. Marbeufs neefje was de bisschop van Autun, in het oosten van Frankrijk, zodat Carlo voor Joseph gemakkelijk een plek aan het stedelijk seminarie kon regelen, met de functie van subdiaken en een salaris in het vooruitzicht.

Het zou moeilijker zijn een plek voor Napoleone te regelen. In 1776 wilde Carlo hem inschrijven aan een van de koninklijke militaire academies, maar om zijn studie te bekostigen had de jongen een koninklijke studietoelage nodig. Deze beurzen werden toegekend aan zonen van officieren en onvermogene edellieden, zodat Carlo moest bewij-

zen dat hij van adel was en weinig geld had. De erkenning van zijn adeldom die hij in 1771 had gekregen, was gebaseerd op bewijzen die slechts tweehonderd jaar oud waren, en dat was niet voldoende. In 1777 werd Carlo gekozen tot een van de afgevaardigden die de adel van Corsica aan het hof van Lodewijk xvi moesten vertegenwoordigen, maar hij zou pas worden voorgesteld aan de koning als hij kon bewijzen dat zijn afstamming veel ouder was.

Toen Carlo in Pisa voor zijn doctoraat studeerde, had hij van de plaatselijke aartsbisschop een document gekregen dat verklaarde dat hij op grond van zijn geboorte recht had op de status van 'edele patrieciër van Toscane'. Nu keerde hij terug naar Toscane en kwam een kannik op het spoor met de naam Filippo Buonaparte. Deze gaf hem documenten die Carlo's familie zouden koppelen aan zijn eigen familie, die haar adellijke status kon terugvoeren tot de veertiende eeuw. Gewapend met deze papieren hoopte Carlo in Frankrijk volledige erkenning als edelman te krijgen en daarmee het recht op een beurs voor Napoleone.²²

Op 12 december 1778 verlieten Carlo, Letizia en hun zonen Joseph en Napoleone Ajaccio. Hun reisgezelschap telde nog twee andere jongemannen. Een daarvan was Letizia's halfbroer, Giuseppe Fesch. Nadat haar vader vlak na haar geboorte was overleden, was haar moeder hertrouwd met een Zwitserse marineofficier in Genovese dienst, van wie ze een zoon had. Giuseppe Fesch had een studiebeurs gekregen om in het seminarie van Aix-en-Provence voor priester te studeren. De andere jongeman was eerwaarde Varese, een neef van Letizia die net als Joseph subdiaken van de kathedraal van Autun was geworden. Ze reisden per wagen en muilezel via Bocognano naar Corte, waar een koets op hen stond te wachten. Marbeuf had die gestuurd om de rest van de reis naar Bastia voor Letizia comfortabeler te maken. Vandaar vertrokken Carlo en de vier jongens per schip naar Marseille, terwijl Letizia haar intrek nam in de woning van Marbeuf.²³

Ze bereikten Autun op 30 december, nadat ze onderweg Fesch in Aix hadden achtergelaten. Op 1 januari 1779 gingen Joseph en Napoleone naar de kostschool van Autun, de eerste om zich op het priesterschap voor te bereiden, de tweede om Frans te leren. Hij zou drie

maanden en twintig dagen op de school doorbrengen, waar hij met negenentwintig andere kostleerlingen les kreeg van de priesters van de oratorianen. In die tijd leerde hij voldoende Frans om een gesprek te kunnen voeren en een eenvoudig opstel te kunnen schrijven, maar hij zou de taal nooit goed onder de knie krijgen: zijn kennis van de grammatica en zijn woordenschat zouden ondermaats blijven. Zijn handschrift ontwikkelde zich nooit verder dan lelijke hanenpoten.²⁴

Carlo reisde door naar Parijs, waar hij hoorde dat Napoleone op grond van de noodzakelijke bewijzen van adeldom die hij had overlegd in aanmerking bleek te komen voor een studiebeurs. Hij overhandigde die bewijzen en voegde zich bij de andere Corsicaanse afgevaardigden in Versailles om te worden voorgesteld aan de koning. Op 9 maart mochten de drie Corsicanen op audiëntie komen. Ze bogen diep en overhandigden hun petitie aan de monarch, die haar weer aan een aanwezige minister overhandigde. Minzaam keek hij vervolgens toe hoe zij achteruitlopend en regelmatig buigend de zaal weer verlieten. Vervolgens werden ze voorgesteld aan de koningin, de dauphin en diverse hoogwaardigheidsbekleders. Daarna kregen ze per koets een rondje door het park en per roeiboot een tochtje over het kanaal aangeboden, waarna ze weer mochten vertrekken.²⁵

Op 28 maart stelde de minister van Oorlog, prins de Montbarrey, Carlo er officieel van op de hoogte dat zijn zoon met een koninklijke studiebeurs was toegelaten tot de militaire academie van Brienne. Aangezien hij Versailles niet kon verlaten, vroeg Carlo de vader van een andere jongen die van Autun naar Brienne zou worden overgeplaatst om Napoleone mee te nemen. Na een emotioneel afscheid van Joseph begon de negenjarige Napoleone op 21 april aan zijn militaire carrière.²⁶